

UDK: 371/379.34

CHAQIRIQQACHA HARBIY TA'LIM YO'NALISHI TALABALARIDA EKSTREMAL KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH JARAYONIDA MOTIVLASHTIRISH

Qo'chqorov Sobirjon Ahadjonovich

*FARDU Harbiy ta'lim fakulteti
uslubiy tayyorgarlik sikli o'qituvchisi.
<https://orcid.org/0009-0003-9049-7654>*

Annotatsiya: Ushbu maqolada chaqiriqqacha harbiy ta'lim yo'nalishidagi talabalarni ekstremal kompetentlikka yo'naltirishda motivlashtirishning o'рни va ahamiyati tahlil qilinadi. Ekstremal vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish, tezkor fikrlash va stressga bardoshlilik kabi ko'nikmalarni shakllantirishda motivatsiyaning ta'siri yoritiladi. Shuningdek, ta'lim muassasalarida raqobatbardosh muhitni shakllantirish, o'qituvchilarning kasbiy o'sishi va ushbu jarayonda samarali motivlashtirish vositalaridan foydalanish zarurligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: ekstremal kompetentlik, motivatsiya, chaqiriqqacha harbiy ta'lim, pedagogik jarayon, raqobatbardoshlik, kasbiy rivojlanish.

МОТИВАЦИЯ В ПРОЦЕССЕ РАЗВИТИЯ ЭКСТРЕМАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У КУРСАНТОВ ВОЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: В статье анализируется роль и значение мотивации в формировании у курсантов допризывного военного образования экстремальной компетентности. Подчеркивается влияние мотивации на развитие таких навыков, как принятие правильных решений в экстремальных ситуациях, быстрое мышление и стрессоустойчивость. Обосновывается необходимость создания конкурентной среды в образовательных учреждениях, содействия профессиональному росту педагогов, использования в этом процессе эффективных мотивационных инструментов.

Ключевые слова: экстремальная компетентность, мотивация, допризывная военная подготовка, педагогический процесс, конкурентоспособность, профессиональное развитие.

MOTIVATION IN THE PROCESS OF DEVELOPING EXTREME COMPETENCE IN STUDENTS OF MILITARY EDUCATION

Annotation: This article analyzes the role and significance of motivation in developing extreme competence among students in pre-conscription military education. The impact of motivation on forming skills such as effective decision-making in extreme situations, quick thinking, and resilience to stress is highlighted. Furthermore, the paper emphasizes the

necessity of creating a competitive educational environment, ensuring teachers' professional development, and effectively utilizing motivational strategies in this process.

Keywords: *extreme competence, motivation, pre-conscription military education, pedagogical process, competitiveness, professional development.*

KIRISH

Zamonaviy talablar asosida, ya'ni davlat, jamiyat va shaxs ehtiyojlariga mos keladigan zaruriy bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lgan, raqobatbardosh, yuksak malakali mutaxassislar tayyorlashda o'qituvchilarda ekstremal kompetentlilikni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etib, bu nafaqat ta'lim muassasalarida tashkil etiladigan bo'lajak o'qituvchilarda ekstremal kompetentlilikni rivojlantirish jarayonlarida, balki boshqa pedagogik tadbirlarda va o'zaro munosabatlar jarayonlarida ham talabalarda ekstremal kompetentlilikni rivojlantirishga e'tiborni kuchaytirish va unga o'qituvchilarni motivlashtirish zarurligini ifodalaydi.

Raqobatbardosh, yuksak malakali mutaxassislar tayyorlashga yo'naltirilgan ta'limiy muhitni ta'lim muassasalarida shakllantirish uchun zaruriy shart-sharoitlarni yaratishda o'qituvchilarning ehtiyojlari va imkoniyatlarini o'rganish asosida ularning ekstremal kompetentliligini rivojlantirish jarayonlarini takomillashtirish va rivojlantirish zarur bo'lib, mazkur jarayonda motivlashtirish o'ziga xos ahamiyat kasb etadi.

Chaqiriqqacha harbiy ta'lim yo'nalishi talabalarida ekstremal kompetentlilikni rivojlantirish jarayonlarida motivlashtirish bo'lajak o'qituvchilarni o'z ekstremal kompetentliligini rivojlantirishning samarali mexanizmlarini yaratish, ularda o'z ustida ishlashi, o'z kasbi uchun qiziqishlar vujudga keltiruvchi ijobiy motivlarni shakllantirishdan iborat deb aytish mumkin.

Chaqiriqqacha harbiy ta'lim yo'nalishi talabalarida ekstremal kompetentlilikni rivojlantirish jarayonlarida ham motivlar o'ziga xos ahamiyat kasb etadi, chunki ularda ekstremal kompetentlilikni rivojlanishi ta'lim-tarbiya jarayoni va tarbiyaviy munosabatlar jarayonlarining samaradorligiga bog'liq bo'lib, mazkur jarayonlarning samaradorligi ekstremal kompetentlilikni rivojlantirish jarayonlari natijaviyligini ifodalaydi. Demak, talabalarda ekstremal kompetentlilikni rivojlantirishga ta'sir

ko'rsatuvchi motivlarni o'rganish o'ziga xos ahamiyatga ega bo'lib, bunday motivlarni ekstremal kompetentlilikni rivojlantirish motivlari deb aytishimiz mumkin.

Bo'lajak o'qituvchilarni mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar va ularning natijalarini, fan-texnika yutuqlarini, pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarishning innovatsion texnologiyalarini o'rganishga undovchi motivlarni aniqlash va ulardan o'z mohiyatiga ko'ra to'g'ri foydalanish zarur hisoblanadi, chunki kasbiy kompetentlilikni rivojlantirish motivlarining o'ziga xos xususiyatlari kasbiy kompetentlilikni rivojlantirish jarayonlari va tarbiyaviy munosabatlar jarayonlarining samaradorligiga o'z ta'sirini ko'rsatadi, ya'ni turli xil motivlar ta'lim muassasalarida kasbiy kompetentlilikni rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'limiy muhitni o'zgarishiga olib kelishi mumkin.

Ta'lim muassasalarida umumiy manfaatlar uyg'unlashuvida va ehtiyojlarni qondirish yo'nalishida belgilanadigan maqsadni tanlash va unga erishish jarayonida tasavvur o'ziga xos ahamiyat kasb etadi, ya'ni o'qituvchilarni o'z kasbiy kompetentligini rivojlantirishga undovchi va harakatga keltiruvchi motivlarning ahamiyati va ta'siri ularning tasavvuri orqali sinovdan o'tadi. Motivlarni o'qituvchilar tomonidan qabul qilinishida ularning asoslanganligi va ta'sirchanligi muhim ahamiyat kasb etadi. Motivlarning ishonchliligi, ta'sirchanligi va ahamiyatini asoslash orqali o'qituvchilarga ta'sir ko'rsatish motivlashtirishni ifodalaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Ko'pgina tadqiqotlarda o'quv motivlari va o'quv samaradorligini o'zaro bog'liqligi va aloqadorligi bo'yicha ma'lumotlar keltirilganda, shaxsning intellektual darajasi va qobiliyatlari haqida fikr yuritiladi.

Tadqiqotlarda keltirilishicha, ta'lim oluvchilarda zaruriy qobiliyatlar yetarli bo'lmagan hollarda yoki ularda bilim, ko'nikma va malakalar talab darajasida bo'lmagan vaziyatlarda ularning o'rnini ijobiy motivlashtirish to'ldirishi mumkin. Aksincha, qobiliyatlarning har qanday yuksak darajasi ham motivlashtirishning o'rnini bosa olmaydi hamda o'quv faoliyatining samaradorligini yetarli darajada ta'minlay olmaydi.

Motivlashtirish ma'lum bir ehtiyojlardan kelib chiqib, o'qituvchilar faoliyatini psixologik ta'sir etish yo'llari bilan maqsadga muvofiq yo'naltirishdir. Motivlashtirish jarayonida o'qituvchi ehtiyojlari yoki o'qituvchilarning umumiy manfaatlarini ifodalovchi ehtiyojlarni inobatga olish zarur, chunki motivlashtirish ehtiyojlarning qondirilishi asosida amalga oshiriladi.

Bizning fikrimizcha, chaqiriqqacha harbiy ta'lim yo'nalishi talabalarida ekstremal kompetentlikni rivojlantirish jarayonlarida motivlashtirish ularda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar va rivojlanishlarga moyillik va qiziqish, kelajakka ishonch, mustaqillik, erkinlik va bag'rikenglikni qadrlash kabi tushuncha va ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirishga, shuningdek, ijtimoiy amaliyot va ta'lim ehtiyojlaridan kelib chiqib, ularning qiziqishlarini, egallayotgan bilim, ko'nikma va malakalarini tahlil qilish orqali o'qituvchilar kasbiy kompetentlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lishi zarur.

Chaqiriqqacha harbiy ta'lim yo'nalishi talabalarida ekstremal kompetentlikni rivojlantirish jarayonlarida motivlashtirish juda muhim ahamiyat kasb etadi, chunki ta'lim muassasalarida nafaqat malaka oshirish kurslarida ta'lim olish, balki mustaqil ta'lim olish uchun ham shart-sharoitlar yaratilishi zarur bo'lib, bunda o'qituvchilarning mustaqil ta'lim olish jarayonini ham nazorat qilish va muvofiqlashtirish o'ziga xos ahamiyat kasb etadi va unda davlat va jamiyat, shaxs, fan va ishlab chiqarish ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda motivlashtirish amalga oshiriladi.

Motivlashtirish talabalarda ekstremal kompetentlikni rivojlantirish yo'nalishidagi xatti-harakatlariga turtki beradi, erishish zarur bo'lgan maqsadlarni belgilaydi. Motivlashtirish ta'lim-tarbiya jarayoni ishtirokchilarining hamkorlikdagi faoliyatini rivojlantirish va takomillashtirish yo'nalishida harakatga keltiruvchi dinamik jarayon hisoblanadi.

Motivlashtirish jarayonida talabalar ehtiyojlari yoki ularning umumiy manfaatlarini ifodalovchi ehtiyojlarni inobatga olish zarur, chunki motivlashtirish ehtiyojlarning qondirilishi asosida amalga oshiriladi. Demak, ehtiyojlar talabalarda ekstremal kompetentlikni rivojlantirishga xizmat qiluvchi faoliyatga, ya'ni o'qish, o'rganish va bilim olishga yo'naltiruvchi motivlar bo'lib, talabalarda ekstremal

kompetentlikni rivojlantirishga xizmat qilishi bilan bir qatorda, ularni jismoniy yoki aqliy mehnatga, shuningdek, dam olish, bilim olish, hunar o'rganish, umuman olganda yashash uchun kurashishga chorlaydi.

Ixtiyoriy insonning ehtiyojlari o'zgaruvchan bo'lishi kabi talabalarning ham ehtiyojlari o'zgaruvchan bo'lib, yashash va ish sharoitlari o'zgarib, rivojlanib borgan sari ehtiyojlar ham ortib boradi. Talabalar o'sib-ulg'ayib, ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlar rivojlanib, taraqqiy etib borar ekan, barcha ehtiyojlar ham ularga uzviy bog'liq holda ortib boraveradi.

Talabalar hayotida mavjud bo'lgan xilma-xil ehtiyojlarni aniqlash, tahlil qilish va ularda uzluksiz malaka oshirishga bo'lgan ehtiyojni shakllantirish asosida kasbiy kompetentlikni rivojlantirish uchun turli tadbirlarni tashkil etish va mazkur tadbirlarda ularning ishtirokini ta'minlash hamda o'quv faoliyatini muvofiqlashtirishda motivlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Motivlashtirish jarayoni mavjud ehtiyojlarga qoniqish hosil qilish uchun, ya'ni ehtiyojlarning qondirilishi uchun maqsadni belgilash va unga erishish uchun harakat qilishdan boshlanadi. Mazkur jarayonda ehtiyojning qondirilish darajasi o'qituvchilarning muayyan faoliyatining holatini belgilaydi.

MUNOZARA VA NATIJALAR

Demak, ta'lim muassasalarida o'qituvchilar uchun ekstremal kompetentlikni rivojlantirish jarayonlarini tashkil etish va tarbiyaviy munosabatlar jarayonini muvofiqlashtirish asosida ularda kasbiy kompetentlikni rivojlantirish jarayonlarining samaradorligini ta'minlash o'qituvchilarda o'quv motivlarini shakllantirish, ya'ni motivlashtirishga bog'liq bo'lib, motivlashtirishning samaradorligi o'qituvchilarda ekstremal kompetentlikni rivojlantirish jarayonlarining natijaviyligini ifodalaydi.

Bizning fikrimizcha, o'qituvchilarda ekstremal kompetentlikni rivojlantirish yo'nalishidagi pedagogik jarayonlarda motivlashtirishning samaradorligi erishish mumkin bo'lgan natijalar bilan erishilgan natija o'rtasidagi munosabatlarni ifodalovchi xususiyatlarni belgilaydi.

Shuningdek, o'qituvchilarda ekstremal kompetentlikni rivojlantirish yo'nalishidagi pedagogik jarayonlarda motivlashtirishning samaradorligi

belgilangan maqsadga erishish yo'nalishida o'qituvchilar faoliyatining natijalarini ifodalab, barcha o'qituvchilarda kasbiy kompetentlikni rivojlantirish uchun yetarli darajada shart-sharoitlar yaratish hamda o'qituvchilar uchun zaruriy va qulay shart-sharoitlar yaratuvchi ijodiy muhitni vujudga keltirish zaruriyatini belgilaydi.

Demak, natijaviylik ekstremal kompetentlikni rivojlantirish jarayonlarida o'qituvchilar faoliyati natijalari bo'lib, belgilangan maqsadga erishish yo'nalishidagi xatti-harakatlar bilan qo'lga kiritilgan muvaffaqiyatli natijalar o'rtasidagi munosabatlarni ifodalaydi deb aytishimiz mumkin. Bunda natijaviylik motivlashtirish samaradorligining ko'rsatkichi sifatida qo'llaniladi.

Chaqiriqqacha harbiy ta'lim yo'nalishi talabalarida ekstremal kompetentlikni rivojlantirishda motivlashtirishning samaradorligi erishish mumkin bo'lgan natijalar bilan erishilgan natija o'rtasidagi munosabatlarni ifodalashi, bo'lajak o'qituvchilarning ekstremal kompetentligini rivojlantirish jarayonlarida natijaviylikni ta'minlash uchun quyidagi shartlarning bajarilish zaruriyatini belgilaydi:

- bo'lajak o'qituvchilarning bilimi, ko'nikma va malakasi, tajribasi hamda o'z faoliyati samaradorligi haqidagi fikrlariga ilmiy yondashish;
- ekstremal kompetentlikni rivojlantirish jarayonlari hamda tarbiyaviy munosabatlar jarayonlarida motivlarning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olish;
- bo'lajak o'qituvchilarda uzluksiz malaka oshirishga bo'lgan ijobiy motivlarni shakllantirish;
- chaqiriqqacha harbiy ta'lim yo'nalishi talabalarida ekstremal kompetentlikni rivojlantirish uchun zaruriy va qulay shart-sharoitlar yaratuvchi ijodiy muhitni vujudga keltirish;
- ekstremal kompetentlikni rivojlantirish jarayonlarining o'zaro bog'liqligi va aloqadorligini inobatga olish;
- chaqiriqqacha harbiy ta'lim yo'nalishi talabalarida ekstremal kompetentlikni rivojlantirish jarayonlariga murakkab innovatsion pedagogik tizim sifatida yondashish;

- ekstremal kompetentlikni rivojlantirish jarayonlarida bo'lajak o'qituvchilarda o'z faoliyati samaradorligini o'rganish, tahlil qilish va obyektiv baholash ko'nikmalarini shakllantiruvchi refleksiv yondashuvni joriy etish;

- ekstremal kompetentlikni rivojlantirish jarayonlarida shaxsga yo'naltirilgan ta'sirni ahamiyatini va o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olish.

Mazkur belgilangan shartlarga va yuqorida keltirilgan ma'lumotlarga asoslanib aytishimiz mumkinki, bo'lajak o'qituvchilarda ekstremal kompetentlikni rivojlantirishda motivlashtirishning samaradorligini ekstremal kompetentlikni rivojlantirish jarayonlarida bo'lajak o'qituvchilarda ekstremal kompetentlikning rivojlanish dinamikasi yoki ularda ijobiy motiv hisoblangan muvaffaqiyatga intilish motivlarining shakllanganlik darajasi ko'rsatkichlari bo'yicha baholash maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Chaqiriqqacha harbiy ta'lim yo'nalishi talabalarida ekstremal kompetentlikni rivojlantirish yo'nalishidagi pedagogik jarayonlarni tashkil etishda alohida e'tibor qaratilishi zarur bo'lgan omillardan biri pedagogik jarayonlarni samaradorligining motivlashtirishga bog'liqligidir.

Demak, axborotlar maqsadga erishish mezonlarini belgilash, o'qituvchilarning shaxsiy imkoniyatlari va qobiliyatlarini to'la namoyon etishlari uchun shart-sharoitlar yaratish, har bir o'qituvchining faoliyatini obyektiv baholash asosida ularni rag'batlantirish, shuningdek, o'qituvchilarning faolligini ta'minlash uchun innovatsion ta'limiy muhitni shakllantirishda o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Bular o'z navbatida, bo'lajak o'qituvchilarda ekstremal kompetentlikni rivojlantirish jarayonlarida axborotlarning o'ziga xos ahamiyatini ifodalaydi, shuning uchun ham axborotlar yangi va ishonchli bo'lishi zarur hisoblanadi. Ularning yangiligi va ishonchliligi to'plangan axborotlarni o'rganish va tahlil qilish jarayonida aniqlaniladi. Ishonchli va yangi hisoblangan axborotlar asosida o'qituvchilar faoliyatini o'zgartirish, takomillashtirish, ya'ni ularning faolligini oshirish ishlari amalga oshiriladi. Yangi va ishonchli deb topilgan axborotlarga asoslangan holda, kasbiy kompetentlikni rivojlantirish jarayonlari samaradorligini ham tahlil qilish imkoniyati tug'iladi va ularga asosan ekstremal kompetentlikni rivojlantirish jarayonlarini takomillashtirish hamda o'qituvchilarda uzluksiz malaka oshirishga

bo'lgan ijobiy motivlarni shakllantirish va motivlashtirish yo'nalishlaridagi vazifalar belgilanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, chaqiriqqacha harbiy ta'lim yo'nalishida ekstremal kompetentlikni rivojlantirish zamonaviy ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, u talabalarni favqulodda vaziyatlarda tezkor qaror qabul qilishga tayyorlash, jismoniy va psixologik barqarorlikni oshirish hamda harbiy kasbiy kompetensiyalarni mustahkamlashga qaratilgan. Ushbu tadqiqot natijalari pedagogik jarayonlarni takomillashtirish va innovatsion ta'lim texnologiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni.
3. O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 9-yanvardagi 458-sonli «O'zbekiston Respublikasining Mudofaa doktrinasini to'g'risida»gi Qonuni.
4. Atayeva N., Rasulova F., Soliyeva M., Xasanov S., Umumiy pedagogika // Toshkent – 2012- B.196.
5. Boreham, N. and M. Fischer (2009). The Mutual Shaping of Work, Vocational Competence and Work-Process Knowledge. R. Maclean and D. Wilson (Eds.), International Handbook of Education for the Changing World of Work. Dordrecht: Springer, - P. 1593-1609.
6. Brinkman, B., Westendorp, A.M.B., Wals, A.E.J. and Mulder, M. (2007). Competencies for Rural Development Professionals in the Era of HIV/AIDS. Compare: A journal of comparative education, 37, 4, - P. 493–511.
7. Development and implementing local educational standards / Ed.by Meyers R. ERIC–Clearing House on Assessment and Evaluation, 1998.–P.15.
8. Intercultural and digital competence in teacher training from an international perspective: Poland, Portugal, Slovakia, Spain and Russia / P. Yesteban [yet al.] // RELATEC-Revista Latinoamericana de Tecnología Educativa. 2015. No. 14 (1). P. 145–157. URL: <http://relatec.unex.yes/article/view-File/1855/1199>
9. Ishmuhamedov R, Mirsoliyeva M. O'quv jarayonida innovatsion ta'lim texnologiyalari. –T.: "Fan va texnologiya", 2014, B.60-66.